

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО XXI СТОЛІТТЯ:

ВИПУСК 1

Національна академія наук України
Інститут народознавства / Відділ народного мистецтва
Спілка критиків та істориків мистецтва

**НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ХХІ СТОЛІТТЯ:
АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ВИПУСК 1

Львів 2021

УДК 7.011.26 «20»

Народне мистецтво XXI століття: актуальні напрямки досліджень : Випуск 1 / за ред. С. Павлюка, О. Никорак, Л. Герус, О. Козакевич, Т. Куцир. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2021. 130 с. укр., англ.

Збірник наукових праць «Народне мистецтво XXI століття: актуальні напрямки досліджень» присвячений окресленню місця та ролі народного мистецтва в українській культурі та світовому цивілізаційному просторі, збереженню й популяризації етнічних мистецьких надбань, зокрема, у музейних і приватних збірках, використанню народного мистецтва у практиках навчально-виховних закладів, зв'язкам і взаємовпливам народного та академічного мистецтва.

Folk Art of the XXI Century: Actual Research Directions : 1 Issue / Edited by S. Pavliuk, O. Nykorak, L. Herus, O. Kozakevych, T. Kutsyr. Lviv : Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2021. 130 p. In Ukrainian, English

Scholarly collection «Folk Art of the XXI Century: Actual Research Directions» is dedicated to location and the role of folk art in Ukrainian culture and world civilization space, preservation and popularization ethnic artistic heritage, in particular, in museum and private collections, folk art in educational institutional practices, relationships and interactions between folk art and academic art.

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту народознавства НАН України, протокол № 9 від 1 жовтня 2020 р.

Наукові редактори:

Степан Павлюк, академік НАН України, професор,
директор Інституту народознавства НАН України

Олена Никорак, доктор мистецтвознавства, професор, провідний науковий співробітник відділу
народного мистецтва Інституту народознавства НАН України

Людмила Герус, кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу народного мистецтва,
старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України

Олена Козакевич, кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України

Тетяна Куцир, кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник відділу народного мистецтва Інституту
народознавства НАН

Редактори: Олена Козакевич, Тетяна Куцир

Дизайн і технічна коректура:

Тетяна Куцир, Олена Козакевич

ISBN 978-966-02-9817-0

© Національна академія наук України

© Інститут народознавства Національної академії наук України

© Спілка критиків та істориків мистецтва

ЗМІСТ

Секція I. Народне мистецтво у міждисциплінарних дискурсах: історія, теорія, методика, термінологія	6
Герус Л. Репрезентація нематеріальної культурної спадщини засобами видовищних та дозвіллевих заходів (на прикладі Свята хліба)	6
Селівачов М. Народне мистецтво Карпат очима Сергія Маковського (1877—1962)	11
Fedorchuk O. Lemko Beadwork of the XIX—XXI Centuries: Retrospective and Current Trends	16
Болюк О. Церковні декоративно-обрядові твори українців у цифровій спадщині: мнемотична функція	20
Олійник О. Українські гаптовані плащаниці XVIII — початку XX ст.: культурні впливи та стилістичні особливості	24
Гаврилюк А. Проблематика віри, релігії й атеїзму в працях Олексія Селівачова (1887—1919)	30
Федак А. Образи народної міфології в сучасному мистецтві	34
Широка О. Сюжет «Помазання Ісуса миром» у циклах Акафіста Христа та Страстей Христових в українському мистецтві XVII — XVIII ст.	37
Секція II. Місце та роль народного мистецтва у культурному просторі XXI століття: осередки, майстри, художні ідеї	40
Никорак О. Традиційні ткані рушники Західного Полісся: домінантні схеми декору	40
Сом-Сердюкова О. Народне мистецтво Норвегії: діалог традиції з сучасністю	46
Козакевич О. Народне мистецтво в дослідженнях Софії Чехович.	52
Куцир Т. Декор сучасного українського одягу серійного виробництва:	

вишивка хрестиком	57
Кузьмич В. Життєвий та творчий шлях майстра-основоположника яворівської різьби Йосипа Станька	62
Кулініч Л. Актуальні проблеми дослідження цвітнянського гончарного осередку кінця XIX — середини XX століть	66
Троценко Г. Художні особливості кам'яних надмогильників XX століття із села Букатинка на Вінниччині	71
Секція III. Народне мистецтво у практиках навчально-виховних закладів	75
Ursu V. Bachelor's and Master's Programs in the Field of Cultural Heritage in Higher Education Institutions in the Republic of Moldova	75
Ремізовський І. Вдосконалення методики практичних навчальних робіт з техніки та технології художньої обробки металу (на прикладі навчання студентів I—II курсів реставраційного відділення НАОМА)	79
Бабіна Ю. Декоративне мистецтво Молдови (кінець XX — початок XXI ст.). На основі монографічних досліджень Костянтина Спиноу	84
Секція IV. Народне і академічне мистецтво: взаємозв'язки та взаємовпливи	89
Бочарова О., Луцькова В. Використання українських етнічних символів та орнаментальних мотивів у сучасних ювелірних прикрасах	89
Івашків Г. Мистецький світ Джулинських	92
Мотиль Р. Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика як фактор творчого розвитку львівської школи кераміки у другій пол. XX століття	97
Шпак О. Традиційне і сучасне у малярстві на склі Елеонори Білінської та Євпраксії Денуце	101
Олешко О. Марокканські мотиви в дизайні інтер'єрів закладів громадського харчування	106

Стульнікова Ю. Мистецька колаборація. Витинанка і предметний дизайн	109
Чучук С. Традиційні мурали в контексті народного мистецтва XXI ст. (на матеріалах м. Івано-Франківськ)	115
Скоромна А. Симбіоз народних та професійних майстрів київської Експериментальної майстерні художньої кераміки (1944—1985 рр.)	119
Секція V. Збереження та популяризація музейних і приватних збірок народного мистецтва	122
Студенець Н. Мальовані килими з колекції Євгенії Берченко: атрибуція, художньо-стильові особливості	122
Коробейникова Я. Роль туризму в популяризації культурної спадщини Бойківщини	125

УДК 745:7.031.4(477.87)

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО КАРПАТ ОЧИМА СЕРГІЯ МАКОВСЬКОГО (1877—1962)

Михайло СЕЛІВАЧОВ

доктор мистецтвознавства, професор,
професор Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури
e-mail: mik_sel@ukr.net

Анотація. Аналізується життя і творчість відомого художнього критика С. Маковського та значення його книги «Народне мистецтво Підкарпатської Русі», виданої російською та чеською (1925) й англійською (1926) мовами у Празі. Вона — підсумок однойменної виставки, влаштованої 1924 р. шкільним відділом Ужгородської цивільної управи. Як експерт і директор виставки, автор об'їхав або й обійшов упродовж шести місяців усе Закарпаття, від Лемківщини до Мармароцини, вивчав мистецькі речі на місці їх виготовлення, спілкувався з майстрами, фотографував і зібрав чималу колекцію творів для експозиції. Її мета — сприяння домашньому ремеслу, популяризація кралиць зразків, традиційних візерунків і побутових навичок. Для автора народне мистецтво не музейний сполин, а сучасне естетичне явище, продовжувана понині жива сила, «оаза чарівного варварства з дзюркотом джерел поміж сипучих пісків фабричної цивілізації».

Ключові слова: етноестетика, Закарпаття, орнамент, народне ремесло, побутове мистецтво.

FOLK ART OF THE CARPATHIANS THROUGH THE EYES OF SERGE MAKOVSKY (1877—1962)

Michael SELIVATCHOV

Abstract. The book by the art critic S. Makovsky «Folk Art of Subcarpathian Rus'», published in Russian, Czech (1925) and English (1926) in Prague, is the result of the exhibition of the same name, organized in 1924 by the educational department of the Uzhhorod Civil Administration. As an expert and director of the exhibition, he traveled for six months throughout Transcarpathia, from Lemkivshchyna to Marmaroshchyna, observed art objects at the places of their production, talked to craftsmen, photographed and collected a large collection of works for the exhibition. Its purpose was a promotion of the domestic crafts, popularization of the best samples, traditional patterns and household skills. For the author, folk art is not a museum memory, but a living force that continues to this day, «an oasis of captivating barbarism with the murmur of springs among the loose sands of factory civilization».

Keywords: ethnoaesthetics, Transcarpathia, ornament, folk craft, household art.

ВСТУП

Книга С. Маковського хоч і наявна у низці великих бібліотек України [1], однак вплинула на осмислення нашої традиційної творчості значно меншою мірою, ніж вона заслуговує. Її мало популяризували через емігрантське минуле автора та близькість його родини до імператорського двору. Втім, відлуння вперше здійсненого автором передусім естетичного підходу до сприйняття творів народного мистецтва можна спостерегти в текстах окремих дослідників середини та 2-ї половини ХХ ст., про що скажемо нижче.

Важливо, що чи не вперше селянське мистецтво Закарпаття стало предметом уваги не музейника, історика, етнографа чи організатора народних промислів, а професійного критика, котрий усе життя писав про модерну художню творчість переважно з естетичного погляду. В попередні роки було тільки одне, хоч і значно скромніше регіональне видання, схоже на працю Маковського щодо підходу та майстерності викладу [2]. Цим і зумовлене перевидання цієї непроминальної праці в Харкові 2019 р. [3].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Біографія та походження митця принаймні в четвертому поколінні Сергія Костянтиновича Маковського з'ясована доволі докладно [4]. Вже його прадід Іван Борисович Маковський, «обрусілий поляк», мусив знатися на мистецтві й архітектурі, бо колекціонував естампи, будував на продаж будинки [5, с. 3]. Любоб до збирання графіки успадкував його син Єгор (1802—1886), один із засновників 1833 р. Московського художнього класу та Московського училища живопису та ваяння.

Гучна слава судилася батькові нашого героя Костянтину Єгоровичу Маковському (1839—1915). 1863 р. він із 13-ма іншими конкурсантами на Велику золоту медаль відмовився писати картину на міфологічну тему й покинув Академію, приєднався до очолюваної І. Крамським «Артілі художників», а 1870 р. — до «Товариства пересувних художніх виставок». До цього періоду, коли він уже став академіком і професором, належать його либонь найвідоміші картини «Діти біжать від грози» (1870, Державна Третьяковська галерея), «Перенесення священного килима з Мекки до Каїру» (1875, Національна картинна галерея Вірменії, варіант 1876 р. в Державному Руському музеї Петербурга), «Болгарські мучениці» (1877). За іронією долі Велику золоту медаль Всесвітньої паризької виставки 1889 р. здобули його картини «Суд Париса», «Демон і Тамара», «Смерть Івана Грозного» — тієї самої історико-міфологічної тематики, проти якої так гаряче протестував у молодості художник зі своїми друзями, й яка принесла йому жаданий успіх у роки зрілості.

Натомість молодший брат Костянтина — Володимир Єгорович Маковський (1846—1920) — залишився вірним ідеалам «передвижників» і соціально-побутовому жанру. Його твори теж зберігаються в музеях усього світу, він так само був академіком живопису, професором і навіть ректором Імператорської Академії художеств.

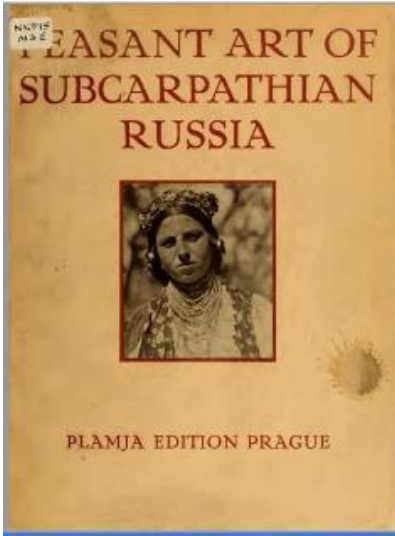
Титульний аркуш книги «Народное искусство Подкарпатской Руси». Прага, 1925.

С. Маковський у 1900-ті рр..

Сергій Костянтинович Маковський народився в Петербурзі 15 (27) серпня 1877 р.. Дитинство минуло в домі на Адміралтейській набережній. У своїх спогадах С. К. згадує шафу-вітрину в їдальні зі зразками народного одягу та старовинних речей, прогулянки над Невною біля пам'ятника Петру I й Ісаакіївського собору, закордонні подорожі, перебування в Качанівці на Чернігівщині у Тарновських, зустрічі вдома з інтелектуальною елітою столиці. Відповідаючи згодом на запитання, чому й сам не став митцем, Сергій Костянтинович жартував, що в такому разі його плутали б із іншими Маковськими. Він вважав, що в Росії мало критиків, які б осмислювали та розкривали живописні й поетичні образи логічними словесними засобами. Відтак уже 1898 р., на другому курсі університету, надруковано його першу статтю в журналі «Мір' Божій» про розписи Володимирського собору в Києві, котрі викликали тоді водночас і захоплення, й гостре неприйняття.

Того ж 1898 р. С. Маковський познайомився з засновником журналу «Мір' искусства» Сергієм Дягілевим (1872—1929) і його кузеном Дмитром Філософовим (1872—1940), стає фактично секретарем редакційної колегії цього часопису, навколо якого сформувався однойменне мистецьке угруповання. Взагалі не було тоді в Імперії жодного амбітного мистецького часопису новітнього спрямування («Аполлон», «Золотое руно», «Старые годы», «Столица и

усадьба», «Русская икона» тощо), в якому б Сергій Костянтинович не співпрацював як автор, рецензент або редактор. Він із юнацьким запалом підтримував усе нове, кепкував із усього, що протистояло новому.

Суперобкладинка книги «Peasant Art of Subcarpathian Rus'». Prague, 1926

Обкладинка каталога виставки «Umění a život Podkarpatské Rusi». Praha, 1924

Важко полічити молоді та дуже різні таланти, відкриті й підтримані С. Маковським і його родиною: Шаляпін, Ахматова і Гумільов, Бакст і Мандельштам, Сомов і Сорін, Сар'ян, Кузнецов, Богаєвський, Судейкін, Тархов, Міліоті, Шагал... Усіх він заохочував, організовуючи митцям дебютні виступи, друкуючи їхні твори й рецензії на них, даючи конструктивні поради та вносячи прискіпливу редакторську правку, котру ці юні обдарування далеко не завжди радо сприймали. Про всіх них Маковський писав у статтях, починаючи з 1900-х р., залишивши зворушливі спогади. 1920 р. виїхав із родиною до Стамбула, звідти — до Праги, 1924 р. — до Парижа. У 1921—22 рр. працював у шкільному відділі Ужгородської цивільної управи, готував каталог і альбом виставки «Мистецтво і побут Підкарпатської Русі». Цей важливий етап у житті Сергія Костянтиновича майже не відображений його біографами.

ВИСНОВКИ

Якщо раніше декоративність приваблювала Маковського як ознака модерного мистецтва, що контрастувала з тьмяністю барв етапу «критичного реалізму», то в Карпатах він зіткнувся з творчістю, де декоративність — основна властивість, нерозривно пов'язана з ужитковою доцільністю та традицією — головною метою успадкування знань і навичок. Наш герой захоплений цією спадщиною, жадібно її сприймає, фіксує, збирає, рефлексуючи влучними спостереженнями й узагальненнями.

Вони здебільшого викладені в органічному для С. К. есейному жанрі. Проте його есеї щедро оснащені бібліографічним апаратом, аналітичними коментарями, містять посилання на півсотні видань чеською, російською, українською, німецькою, угорською, англійською, польською, румунською, французькою, болгарською мовами. Часто Маковський першим убачав те, що стало загальноновживаним, очевидним через 30 і більше літ. Наприклад, словосполучення «художній фольклор» почали повсюдно застосовувати (у формі «візуальний» чи «образотворчий») лише після його смерті, вже в 1960 р., і ще пізніше стали говорити про своєрідність існування «сільської моди».

Завершимо статтю його постійно висловлюваною за різних okazji думкою: не все нове талановите, натомість усе талановите — нове.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Народное искусство Подкарпатской Руси*. Пояснительный текст С. К. Маковского. Прага: издательство Пламя, 1925. 162 с.; *Lidové umění Podkarpatské Rusi*?. Objasňuje S.K. Makovský; přeložil Ant. Poláček; Praha: Plamja, 1925. 56 s., [100] s. obr. příl., il; *Peasant Art of Subcarpathian Russia*. Explanatory text by S. Makovskij. Preface by J. Gordon. Translated by L. Hyde. Plamja edition Prague, 1926. 154 pages.

2. Біляшівський М. (ред). *Народне мистецтво Галичини й Буковини. Народное искусство Галиции и Буковины и Земский Союз в 1916—1917 годах войны*. К.: Типография Художественно-ремесленной школы-мастерской печатного дела. 1919. 68 с., илл.

3. *Народне мистецтво Карпат* / альбом ілюстрацій С. К. Маковський ; передмова М. Р. Селівачов (С. 5—16) ; упорядник О. О. Савчук. Харків : Видавець Олександр Савчук. 2019. 128 с., 110 табл. іл.

4. «*Династія Маковських*». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://subscribe.ru/group/chelovek-priroda-vselennaya/3468873/>.

5. Лебедева Т.В. *Сергей Маковский. Страницы жизни и творчества*. Воронеж: издательство «Воронежский университет». 2004. 484 с.